

Letiția Branea – un personaj problematic între identitate și alteritate

Drd. MOGOȘ Mariana
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Abstract: *The present article seeks to retrace the journey of Letiția Branea, the recurring protagonist in the literary prose of Romanian novelist Gabriela Adameșteanu. By focusing on the balance between a personal identity and a fictitious one, between identity and alterity, we are critically delving into the processes of identity-making employed by Adameșteanu. These processes are bounded by the social realm and the personal one. Indeed, the heroine is revealed to the reader with the tribulations typical of transitional periods: from childhood to adolescence and then to the role of young woman in society. This transitional journey is conditioned, to a certain extent, by the social position, the material condition, as well as the heroine's own sensibilities which collectively bear the pressure of trauma, guilt, and a pervasive feeling of fatality. Although the discursive mechanisms are not built according to autobiographical patterns, Adameșteanu's novel can also be read as a paradoxical parable of the individual lacking individuality, of the human being suppressed by the uniformising state apparatuses before 1989. In this manner, the novel maintains an enhanced realistic dimension, being widely considered a tool of resistance in contemporary Romanian fiction.*

Keywords: *Romanian fiction, identity, alterity, character construction*

Primul roman al Gabrielei Adameșteanu a fost foarte bine primit de critica vremii, reprezentată de nume care aveau deja autoritate sau care aveau să se impună pregnant în anii următori: Al. Piru, Mircea Iorgulescu. Valeriu Cristea, Nicolae Manolescu, Eugen Simion și alții. Unghiurile din care fiecare receptor critic abordează romanul sunt diferite și diverse. Fără a anticipa concluzii, există puncte de congruență conform cărora cartea Gabrielei Adameșteanu continuă reușitele prozei feminine (și nu numai) dintre cele două războaie, având în centru problematica adolescenței, în general și a feminității, în special. *Drumul egal al fiecărei zile* a beneficiat de o critică atentă și, în general favorabilă, atât înainte cât și după 1989. Reținem, pentru început, opinia Sandei Cordoș: „Roman despre formarea și, până la un punct (într-o replică subtil asumată la modelul flaubertian), despre educația sentimentală a unei femei, unic, în această privință în literatura română, [...] *Drumul egal al fiecărei zile* este o carte care, atât prin calitatea artistică, cât și prin plăcerea pe care o aduce și o menține în lectură, merită atenția noilor generații de cititori. Aceștia au șansa să întâlnească un roman viu, puternic, fără vârstă, având doar vârsta adolescenței universale, în

care stau împreună, spaima, exaltarea și necruțarea, ca și gândul cutezător și fără egal că, da, «totul începea, simțeam, acum, cu mine.»⁶⁵

Într-adevăr, eroina, Letiția Branea, ni se destăinuie, ca într-un jurnal intim, cu tribulațiile caracteristice unor perioade de tranziție: de la copilărie la adolescență și apoi la statutul de tânără femeie. Trecerea de la o vârstă la alta este determinată și condiționată, într-o anumită măsură, de poziție socială, de condiția materială, de sensibilitățile proprii eroinei, care suportă presiunea unei trauma sufletești și a unui sentiment de vinovăție care o urmărește ca o fatalitate. Cele mai vechi amintiri sunt marcate de acest destin fără orizont, frustrant și apăsător. Una dintre primele alegeri ale personajului, care avea să devină un laitmotiv al „istoriei” sale, cu mici variațiuni, semnaleză tocmai această încremenire existențială: „mie n-o să mi se întâmple niciodată ceva deosebit”⁶⁶ Acestea sunt „cuvintele de ordine ale curiozității învinse. Sub acest spectru se desfășoară «aventura» cunoașterii.”⁶⁷ Scriitoarea are intuiția de a salva din banalitate o astfel de existență printr-un artificiu tehnic: un fel de declic (un anunț telefonic neașteptat, de exemplu), a cărui străfulgerare delimitează planurile: cel al unui prezent, deși studentesc, monoton, obositor prin liniaritatea sa, înlocuit cu o amplă incursiune în trecut. Rememorarea nu are efect catarctic, dimpotrivă, va contura și va adânci o criză de identitate în raport cu sine însăși, dar și cu toți și toate din jur. Iar reîntoarcerea la prezent nu o va găsi edificată, deși încearcă mai multe direcții și modalități de cunoaștere/recunoaștere. Același ritm imperturbabil al existenței („drumul egal al fiecărei zile”), aceeași implacabilă „curgere”, aceeași așteptare a „partiturii” existențiale providențiale, chiar dacă, asemenea unui actor (așa cum văzuse în filme) „intră în rolul acceptat”⁶⁸, printr-o androgenică și sacrificială separație: „m-am desprins de mine.”⁴

Vorbind despre roman, Laurențiu Ulici aprecia că „episodul biografic povestit de Letiția devine interesant prin intensitatea trăirii câtorva obsesii, prin afectarea problematizării, într-un cuvânt, prin subiectivitate.”⁶⁹ Observația compozițională delimitează în structura cărții două mari părți, aparent uniform distribuite, întrucât fiecare are douăsprezece capitole. Opoziția trecut-prezent nu este atât de riguros clasic delimitată. Într-o manieră modernă, în funcție de apropierea sau depărtarea mai mare a evenimentelor de timpul narativ, trecutul

⁶⁵ Cordoș, Sanda, *Un roman fără vârstă*, postfață la ediția a V-a a volumului Gabrielei Adameșteanu, *Drumul egal al fiecărei zile*, Iași, Editura Polirom 2008

⁶⁶ Adameșteanu, Gabriela, *Drumul egal al fiecărei zile*, Iași, Editura Polirom, 2015, p. 11.

⁶⁷ Costin Tuchilă, „Epica privirii”, în vol. *Privirea și cadrul*, București, Editura Cartea Românească, 1988, p. 31.

⁶⁸ Adameșteanu, Gabriela, *op.cit.*, p.11.

⁶⁹ Ulici, Laurențiu, *Prima verba*, București, Editura Albatros, 1978, p. 16.

este interferat de mici secvențe mai apropiate de actualitate, așa cum prezentul nu se poate desprinde de rapide incursiuni (flashback-uri) în trecutul mai mult sau mai puțin apropiat. Același critic, Laurențiu Ulici, afirmă că cele două părți se construiesc, din aceeași perspectivă a personajului narator, în jurul a două imagini obsesive: „ imaginea eșecului”, întruchipată de unchiul Ion și „ imaginea succesului”, „simetric opusă celeilalte și într-o permanentă raportare la ea”⁷⁰, în persoana lui Petru Arcan. Între cele două ipostaze pendulează Letiția. Față de unchiul Ion va încerca nu sentimente (căci, deși ca personaj narator, care narează la persoana întâi, ea este și implicată în unele evenimente, nefiind doar martor, nu se lasă pradă setimentelor), ci atitudini diferite. În absența tatălui exact în perioada în care o prezență masculină este necesară, Letiția îl va accepta pe unchiul Ion să-l suplinească, stând sub semnul patriarhal în calitate de cap al familiei. Îl va admira ca intelectual dedicat muncii sale de cercetare și îl va compătimi de a nu fi reușit să se afirme și să se bucure de o poziție socială binemeritată. Nu acceptă excesele de autoritate și le tratează cu ironie sau cu accese rebele. Astfel, agasată de interdicțiile impuse de prejudecățile unei societăți închise în cutume, visează să „evadeze” în alt oraș, acolo unde „*aveau să mi se întâmple lucruri neprevăzute.*”⁷¹ Unchiul Ion va fi, totuși, un model sau un magistrat, a cărui personalitate o va însoți și la care se va raporta în mare parte a narațiunii. Înainte de a se fi descoperit pe sine, îl va simți ca un alter ego, ca un Celălalt de care nu se poate desprinde. Într-o criză identitară, eroina se străduiește să se cunoască, să-și înțeleagă mecanismele biologice, fiziologice și chiar morale. Va face aceasta coborând în propriul spațiu interior, dar și căutând revelații în afară, în cei care o înconjoară: membri ai familiei, colegi, prieteni, personaje din cărțile citite sau actori din filmele vizionate ori în iubiri temporare, cu speranța întâlnirii Iubirii adevărate. Este evident că eroina este într-o permanentă căutare. Ca să se poată descoperi, se proiectează în ceilalți, în același timp în care ceilalți proiectează asupra ei o lume, surprinsă într-un anumit timp istoric. Așadar, proiectarea eroinei în imaginea celor doi poli masculini ai romanului pare să fie, în opinia criticului, primul exercițiu de dobândire a identității inițiat de protagonista romanului.

Dacă critica a semnalat mai ales tipul de relaționare între personaje, o privire atentă asupra protagonistei Letiția Branea nu se poate realiza fără a uza de instrumentele teoriilor asupra binomului identitate/alteritate, de aceea expunem, pe scurt, punctele de vedere esențiale pentru analiza noastră. Destinul personajului ilustrează binomul biunivoc identitate/alteritate, semnalat încă de la Platon și reluat și comentat apoi de toate școlile filozofice și reprezentanții lor cei mai importanți: Aristotel, Gottlob Frege, Carl Gustav Jung, Levi-Strauss (care,

⁷⁰ Ulici, Laurențiu, *op. cit.*, p. 17

⁷¹ Adameșteanu, Gabriela, *op. cit.*, p.19

de exemplu, sublinia importanța numelui persoanei, a identității, ca fiind vorba de a-l clasa pe Celălalt și de a se clasa în aceeași măsură pe Sine) sau Tzvetan Todorov, după care „îi putem descoperi pe ceilalți în noi înșine, și că putem înțelege că nu formăm o substanță omogenă și radical străină de tot ceea ce nu este sinele: eu este un altul.”⁷² Reflecții interesante despre identitate și alteritate în spațiul românesc aparțin poetului și esteticianului Șt. Aug. Doinaș, care spunea: „Conștiința de sine se formează prin impresia că fiecare dintre noi este altul și altfel decât ceilalți. Copilul și-o însușește treptat. Apoi, devenit cetățean adult, realizează că alături de ceilalți cu care se aseamănă el nu se poate afirma pe sine decât prin diferențiere.”⁷³ Într-un articol editorial consacrat relației identitate/alteritate, Doinaș realiza că ea se manifestă în spațiu și în timp. Pe de o parte, „omul se naște într-o societate care-l preexistă, despre care se poate spune că-i este, ca și familia, un fel de «matrice spirituală», care îndeplinește o dublă funcție: integratoare (datorită căreia individul află în mijlocul semenilor săi ce-i lipsește lui însuși și, astfel, se realizează mai ușor pe sine) și umanizatoare (în sensul că omul devine om adevărat numai dezvoltând niște activități specifice). Amândouă aceste funcții ale socialității umane pun o problemă etică, în primul rând: aceea a alterității, a raportului individual dintre Eu și Celălalt.”⁷⁴ Dar, după același autor, omul „este «aruncat» nu numai în lume, el este în aceeași măsură aruncat în timp. Eu, cel din clipa aceasta, nu mai sunt același care am fost acum o zi, acum un an. După cum mâine voi fi altul decât sunt astăzi și, implicit, altfel. Alteritatea se afirmă, deci, ca o condiție de existență nu numai în afara mea, prin raportare la ceilalți, ci și înlăuntrul meu, prin raportare la mine însumi: propriile-mi ipostaze fac din mine o ființă multiplă: Eu este Unul plural.”⁷⁵ Am făcut această, poate prea amplă, digresiune, întrucât am considerat-o necesară pentru încadrarea și înțelegerea personajului Letiția, care, după cum am observat deja, este în această dificilă fază existențială: raportarea la sine și la ceilalți, definirea propriei identități și, în același timp, recunoașterea alterității personale versus ceilalți – oameni și obiecte.

Eroina pare să înregistreze univoc toate celelalte perspective ale personajelor din text. Vom descoperi în roman multiple instrumente formatoare de identitate, ce se manifestă prin intermediul unor suprapuneri de tip simbolic în natura protagonistei. Autoarea experimentează modalități inedite de (re)prezentare a personajului, cum ar fi construcția personajelor în oglindă, prin

⁷² Todorov, Tzvetan, *Noi și ceilalți*, trad. Vlad Alexandru, Editura Institutul European, 1999, p. 362

⁷³ Doinaș, Șt. Aug., „Fragmente despre alteritate”, în revista *Secolul 21*, nr. 1-7, 2002, p.444

⁷⁴ Doinaș, Șt. Aug., *Ibidem*

⁷⁵ Doinaș, Șt. Aug., *Ibidem*

raportarea eului la spațiul înconjurător, prin juxtapunerea strategiei de construcție a sinelui în raport cu ambientul social, politic și ideologic al vremii. Gândind la funcția pe care timpul și spațiul în care se mișcă eroina o exercită asupra sa, scriitoarea și-a segmentat narațiunea în trei părți, fiindcă în anumite momente se petrec evenimente care condiționează sau jalonează devenirea Letiției. Când se declanșează narațiunea ea este studentă în anul al doilea la București. Prima parte cuprinde rememorarea ultimilor doi ani de liceu în orașul natal de provincie. Sunt evocate, de-a valma parcă, secvențe din viața de liceană, colegi, episoade domestice din propria familie sau din cele ale colegelor, legături de prietenie crezute eterne, dar destrămându-se aproape indicibil, prima dragoste și prima dezamăgire provocată de ea. Și de-a lungul acestor scene, neconținută până la reacțiilor proprii și ale celor din jur. Personajul are o remarcabilă putere de observație, are accente critice în raportarea la sine și la ceilalți. Se revoltă împotriva uniformității existențiale, nu acceptă să facă parte din „serie”, tânjește să iasă din rând, să i se recunoască individualitatea, să fie altfel, și față de ea și în ochii celorlalți. Iată astfel de izbucniri: „*Nu-s deloc așa cum credeți voi...*”⁷⁶; „*Nu vreau să mă fac femeie ca voi*”⁷⁷; „*Nu mă recunoșteam în numele cu care mă strigau, așa cum nu mă recunoșteam în corpul meu*”⁷⁸. Dacă aceste detalii ale rutinei existențiale devin ofensive, eroina se refugiază în iluzie și în vis: „*fața actriței se lipise de-a mea (absorbind-o din realitatea detestabilă – n.n.)*”; „*purtam în mine privirea și corpul actriței*”⁷⁹. Dacă nu se poate cunoaște pe sine încă, este conștientă că trebuie să aibă un contur pe care, deocamdată, îl „împrumută”. Alteori, mirajul altei lumi, care trebuie să existe dar în care nu are încă acces, se dezvăluie prin muzică: „*O dată cu primele măsuri în cameră au intrat semnele celeilalte vieți, de neajuns, care arăta așa cum mă gândisem că trebuie să arate viața*”.⁸⁰ Figurile feminine evocate la această vârstă tranzitorie de la copilărie la adolescență – mama, mătușa Ștefania, unele vecine – sunt privite și acceptate ca un dat, nu sunt remarcate decât pentru a-i desena o lume în care nu voia să se înregistreze: nu erau agreabile fizic, ochiul critic sesizând ruina treptată a coprului fizic și erau, în plan moral, purtătoare a unor norme și reguli de conviețuire și comportament care o îngrădeau și o sufocau. Le tolera cu îngăduință, le compătinea pentru resemnarea cu care-și acceptaseră soarta. Nu se exprimă sentimente, nici față de mama, căci o umbră de duiosie este sugrumată de neînțelegerea încăpățănării cu care-și urmase, în tăcere și umilință, traiectoria frântă a vieții. Cu toate acestea, la un moment dat Letiția o va descoperi în sine,

⁷⁶ Adameșteanu, Gabriela, *op. cit.*, p.51

⁷⁷ *Ibidem*, p.42

⁷⁸ *Ibidem*, p.45

⁷⁹ *Ibidem*, p.45

⁸⁰ *Ibidem*, p.53

ca o legătură de continuitate inevitabilă: „mi se păruse atâta timp că sunt altfel decât mama...fusesem sigură că urăsc...grija de a salva aparențele”⁸¹ și totuși, la un moment dat, „îl îngân, cu vocea înțepătoare a mamei, pe care o regăsesc așa de ușor în mine, încât nu știu dacă-i a mea sau doar o imit.”⁸²

Recunoaștem aspectul semnalat de Șt. Augustin Doinaș: copilul își acceptă o identitate tocmai prin recunoașterea involuntară a dominației alterității. Nevoia, tot mai intens revendicată, de a-și identifica eul se realizează prin raportarea la ceilalți, printre care prietenile din copilărie și din liceu: Cornelia, Jeni. Mai multe secvențe evocatoare a apropierei dintre acestea și eroină, care vrea să se definească și să se recunoască în și prin ele: „nu știu de ce, la un moment dat, am început să fac literele ca ea (Jeni – n.n.)”. E o căutare autentică sau e o inerție instalată chiar la această vârstă, problematizarea se impune atunci când un personaj din afară (Mihai) o sesizează: „E ciudat, Jeni te copie tot timpul, erați nedespărțite pentru că îți era foarte comod, ca și când ai fi fost tu cu tine.”⁸³ Nu altfel vor sta lucrurile cu colegele de la facultate – Marta, Marilena, Didi, Nana – pe care le observă la fel de scrupulos și sever, apropiată și distantă în același timp, filtrând foarte riguros informațiile despre sine, deși este avidă să le afle tainele, pentru a le compara cu ale sale: „fiecare gest al meu se silea să-l urmeze pe al lor, socotit și străin. Din când în când doar, mi se părea că mai rămăsesem în afară, undeva, și de-acolo mă uit, cu aceeași curiozitate sătulă, la ele ca și la mine.”⁸⁴

Parafrazându-l pe Ibrăileanu, găsim în paginile romanului „creație și analiză” (mai ales – n.n.), utilizate cu măiestrie de scriitoare. Deși tipologia feminină este bogată, personajul central al cărții se raportează la figurile masculine, din nevoia de modele, de protecție și călăuzire paternă, de tandrețe și dragoste. Viața eroinei se intersectează cu a mai multor bărbați – rude, cunoscuți, colegi, prieteni, iubiți. În unii va căuta imaginea tatălui, absent și necunoscut. În alții va căuta prietenia înțeleasă în sens aristotelian, „aflată la mijloc între absența aproapelui și contopirea cu el, putând fi definită ca fidelitate față de celălalt, de comuniune cu el.”⁸⁵ Cu atât mai mult va căuta în iubire, alteritatea aproapelui ca o condiție a umanului. Letiția își analizează trăirile, le interiorizează, suferă și se teme în același timp de dezamăgirile provocate de unii parteneri. Astfel se va încheia iubirea adolescentină pentru Mihai, care-i semnalează alteritatea, dar care nu are nici experiența și nici răbdarea s-o ajute să se cunoască și să se

⁸¹ *Ibidem*, p.155

⁸² *Ibidem*, p. 266

⁸³ *Ibidem*, p.63

⁸⁴ *Ibidem*, p. 191

⁸⁵ Aristotel, *Etica nicomahică*, Traian Brăileanu, București, Editura Antet Revolution, 2003, trad., p. 71.

înțeleagă, fiind el însuși într-o confuzie identitară: „- Vezi, nu mai merge așa...Dacă tu n-ai fi așa cum ești, aș fi și eu altfel...”⁸⁶ Eroina are tăria acestei prime dezamăgiri erotice, dar mai ales este îmboldită de curiozitatea unei experiențe inedite („Doar în primul moment ... mă speriasem foarte tare și pe urmă, ciudat de repede m-am obișnuit, nu mi se mai întâmplase așa ceva și eram curioasă să văd cum o să fie.”)⁸⁷, căci în forul ei interior este sigură „că trebuia să mi se întâmple ceva deosebit.”⁸⁸ În căutarea unei iubiri care să-i îplinească aspirațiile și să-i deschidă calea spre lumea îndelung visată, fără privațiuni și sacrificii inutile, Letiția experimentează și alte relații cu Bucur, cu Sergiu, dar se desprinde din ele cu sentimentul acut al unei ratări, departe de ceea ce se proiecta pe ecranul imaginației sale. Sunt însă, fiecare în parte, prilejuri de analiză și autoanaliză, în așteptarea mării iubiri.

În existența Letiției două vor fi personajele care o vor marca definitiv: unchiul Ion și Petru Arcan. Unchiul îi va impune respect, chiar dacă nu-i convine întotdeauna riguroasa lui supraveghere și preocuparea de a crește conform moralei provinciale, îl apreciază pentru erudiția lui. Multă vreme, studentă fiind, va idealiza o sală de bibliotecă, doar pentru că la mesele acesteia citise, cândva, și unchiul Ion. Continuând tradiția intelectuală a familiei, eroina are conștiința că ea este alta, în fața unui început de drum care este numai al ei: „Știam că la mesele astea citise cu ani în urmă unchiul Ion și totuși nu puteam să cred că fusese aici, cu adevărat, pentru că totul începea, acum, cu mine [...] Duceam în mine ceva imprecis, care mă inunda când și când și atunci chicoteam și-mi spuneam mâine, mâine. Eram iar atât de aproape de un înțeles și, din margine, mă întindeam spre el, bănuindu-l.”⁸⁹ Cu toate că era atât de prezent în viața ei, Letiția va cunoaște adevărata dimensiune a acestei prezențe abia atunci când, fizic, unchiul Ion va dispărea. Abia după acel moment îi va cunoaște, cu adevărat, povestea vieții, a ratării și a resemnării sale, încât în amintire: „nu știu ce întâlnesc atunci, inaparentă, existența unchiului în mine, sau așteptarea, veșnic amânată.”⁹⁰

Așa cum trecutul se insinuase cu forța în amintirile protagonistei, reîntoarcerea în prezent va fi determinată de un amănunt din anii anteriori. Letiția își aduce aminte că unchiul îi făcuse cândva cunoștință cu un foarte bun fost elev de-al lui, care-l vizitase pe când era student și care promitea o frumoasă carieră universitară – cu acest Petru Arcan aveau să dea un examen, în lipsa titularului. Asta se întâmplă tocmai când eroina, hotărâtă să nu perpetueze eșecul unchiului,

⁸⁶ Adameșteanu, Gabriela, *op. cit.*, p. 59

⁸⁷ *Ibidem*, p. 60

⁸⁸ *Ibidem*, p.60

⁸⁹ *Ibidem*, p.131

⁹⁰ *Ibidem.*, p.161

decide să aibă o participare mai eficientă la viața științifică, luând parte la o ședință de cerc. Fiindcă îndrăzneala se manifesta doar în planul ficțiunii și fiindcă marca fatalității ce-i urmărise pe membrii familiei sale îi semănase în subconștient îndoiala și pesimismul, neîncrederea în forțele sale și spaima de eșec, este gata să renunțe: „Șovăiam, repetându-mi în gând mișcarea cu care aveam să intru. La urma urmei, de ce azi neapărat, mi-am zis, mai bine vin data viitoare. Mă hotărâsem deja să plec și-atunci am apăsat pe clanță să intru (cu sentimentul intrusului – n.n.).”⁹¹ Înăuntru, va urmări, fascinată, lucrările de cerc, fără să se poată elibera din ghemul de contradicții care o înfășoară strâns, neștiind nicicând „ce să spere și până unde, strivindu-și între cărți ființa fragilă mistuită de dorințe vagi, fără putința de a-și părăsi scenariul și de a-și depăși rolul”⁹², cu o convingere care persistă: „cât despre mine, mie n-o să mi se întâmple niciodată ceva deosebit, nici măcar o lucrare de cerc...”⁹³

Vestea despre ceva ireparabil petrecut în familie, sosită într-un mament fatidic – „ora prea timpurie a dimineții” când cu ani în urmă fusese arestat tatăl său – este generatoare de fiori, dar dincolo de aceștia e și speranța că, într-un fel sau altul, se putea produce o deturnare a destinului: „Treceam grăbită pe lângă oamenii rari ai dimineții, mă temeam, ca și atunci, de viața lor adevărată care reîncepea în fiecare noapte. Începea și pentru mine ceva?...deasupra capului meu stătea semnul nemaiîntâmpnat, care mă înfășura cu fiori de frig în aerul rece.”⁹⁴ E un vid sufletesc abisal, pentru care eroina rostește aceeași incantație laitmotică, ușor îmbogățită de concretețea imediată a evenimentului: „Și-am așteptat ca cineva care avea grijă ca mie să nu mi se întâmple nimic deosebit să întoarcă clipa...”⁹⁵ Letiția trebuie să accepte realitatea – unchiul Ion a ieșit din scenă și cortina grea cade acoperindu-i pe toți deopotrivă și, cu toate că are conștiința ireversibilului *pantha rei*, e copleșită de iremediabil: acel **altul** cu care se confrunta și se confunda rămâne al altui timp, dar o încremenește și pe ea, căci „nimic din tot ce avea să mi se întâmple în viață de-acum el nu avea s-o mai știe și viața mea se opera și ea, o dată cu a lui, în moarte.”⁹⁶

Dar, deși eroina continuă să se identifice cu unchiul Ion, atitudini noi se conturează: compasiunea pentru neîmplinirea sa intelectuală, dorința de reabilitare post-mortem și de repunere a lui într-o panoplie de valori unde are convingerea că îi este locul, dar și posibila ei salvare din mediocritatea

⁹¹ *Ibidem* p.161

⁹² Holban, Ioan, *Profiluri epice contemporane*, București, Editura Cartea Românească, 1987, p. 358

⁹³ Adameșteanu, Gabriela, *op. cit.*, p. 165

⁹⁴ *Ibidem*, 167

⁹⁵ *Ibidem*, p. 169

⁹⁶ *Ibidem*, p.169

existențială unde stagnase propria-i familie pot fi împlinite dacă ar capta interesul elevului de odinioară a unchiului Ion – Petru Arcan –, acum, asistent universitar și coordonator al unei reviste științifice de profil, pentru munca de cercetare a unchiului, pe care hotărăște să o publice. Onestă, Letiția recunoaște că ar fi și pentru ea o oportunitate să desfășoare o activitate de cercetare, dar cunoscându-i deja disperarea îndârjită de a se smulge din mediocritate și singurătate, persoana lui Petru, agreabilă și importantă în aceeași măsură, putea fi o trambulină. Și dacă sinele se lăsase atras de alterități din sfera familiei (unchiul Ion, fratele lui și al mamei sale, Biță) sau al cercului de camarazi de școală sau facultate, acum este pregătită să-și recunoască identitatea în alteritatea unui om superior tuturor celor pe care-i cunoscuse până atunci: „*Mă duceam la Petru Arcan cu lucrările unchiului, dar numai pentru el făceam asta sau și pentru mine?...Păsările fâlfâiau, îmi intrau în auz altfel decât până acum, ca și când începeau să existe iar, noi și neașteptate. Și a trebuit să-mi recunosc că așteptam ceva care să schimbe săptămânile ce vor urma. Singură, pentru că așa rămăsesem, singură trebuia să răzbat.*”⁹⁷

Așadar, condiția alterității nu atinge numai individual uman, ci și ființele și obiecte din jur, evident influențate de starea și voința omului. Începe din acest moment o nouă etapă în viața eroinei, echivalentă cu o nouă tentativă de descoperire și de recunoaștere a propriei identități prin proiectarea ei în alteritatea celui de care se îndrăgostește. Letiția este tenace și sistematică în acest „joc”: „*Ar fi însemnat să renunț la gândul pe care îl purtasem de săptămâni, la ceea ce mi se păruse c-ar fi intrarea mea în lumea studiului și-a reușitei.*”⁹⁸ Dar cucerirea lui Petru Arcan nu este ușoară. Tentativa de descoperire, de recunoaștere în și prin iubire se blochează psihologic, pe de o parte, fiindcă este conștientă de distanța socială dintre ei și fiindcă umbra unchiului Ion persistă cu putere tutorială încă. Pe de altă parte, nici Petru Arcan nu capitulează prea simplu. Se ciocnesc două voințe, două identități diferite, care vor/nu vor să se topească în alteritatea celuilalt. Iată etape ale frământărilor eroinei: „*N-am mai știut nimic altceva decât că trebuie să merg înainte, pentru ca eșecul lui să nu mă ajungă din urmă și-o exaltare nouă mi-a trmurat în mâinile înfricoșate.*”⁹⁹; „*Undeva era un cerc nevăzut pe care nu știam cum să-l sparg, devenind eu pentru privirea care avea să mă știe*”¹⁰⁰; „*eram contrariată că nu-i mai găsesc niciunul din gesturile nesigure de altădată. Brusca, am avut revelația distanței pe care anii o crescuseră între noi și toată siguranța oarbă cu care*

⁹⁷ *Ibidem*, p. 195

⁹⁸ *Ibidem*, p. 229

⁹⁹ Adameșteanu, Gabriela, *op. cit.*, p. 198

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 233

venisem la el mi s-a părut derizorie.”¹⁰¹ ; „M-am crispat dintr-o dată de teamă că avea să observe în fine distanța nesfârșită dintre viața mea neînsemnată și-a lui.”¹⁰²

Se poate vorbi despre o iubire inegală, în care femeia este strivită de autoritatea bărbatului – autoritatea vârstei, a experienței de viață, profesională, științifică și chiar a ascendentului de sex. Dragostea Letiției este mai degrabă o sumă de virtualități. Neputând sau neîndrăznind să comunice direct, ea își imaginează posibile replici, comportamente pe care le-ar adopta în prezența lui Petru, însă nu are niciodată tăria să le și rostească. Chiar când aspirațiile sale sunt pe cale de a se împlini, ea este ezitantă și paralizată de frica pe care o simțise dintotdeauna și de sentimentul vinovăției, adâncit de nereușitele familiei provocacă teama: „Dintr-odată era ca și cum, de când mă știu, îmi fusese frică, dintotdeauna.”¹⁰³ Dilema personajului e hamletiană: „nu puteam risca să mă vadă așa cum eram și amânam.” ; „mă hotărâsem parcă de mult să risc acum, dar mă feream numai să mă recunosc în oglinzile care îmi prindeau pașii [...]. Prudența temătoare a unchiului Ion, o simțeam mai departe în mine, ascunsă sub gustul amețitor al riscului, pe care niciodată nu-l încercasem.”¹⁰⁴ Riscând, descoperă și se descoperă a fi ea și, deopotrivă, alta. Femeinitatea eliberată este încă pudic protejată, insuficient recunoscută și determină reacții confuze: dezamăgire, rușine sau pur și simplu iubire? „Dincolo de toate astea, întrezăream, prima dată, și nu-mi venea să cred, viața trupurilor goale, obscenă, ascunsă și atotputernică.”¹⁰⁵

Letiția are revelația propriei identități, care se valorizează doar în și prin prezența celuilalt. Identitatea ei este alteritatea partenerului, descoperită de dragoste: „Undeva a rămas așteptarea veche, și doar ea îmi dă bucurie, mereu eu, cea de demult, urc în timpul meu nou, încerc să mă bucur trăind și e ca și când n-aș ști s-o fac cu adevărat nici acum”¹⁰⁶ Euforia dăruirii, totale din punctul de vedere al eroinei, nu este de durată. Tocmai când își spunea atât de sigur că izbutise („o existență ca a lui îmi doream, pentru că efortul, de ani, al unchiului Ion, stătea în față, înălțat de reușită.”)¹⁰⁷, se lovește de indiferență și absență. Se simte iar fără contur, este iar nesigură, pare că își este sieși străină. Se caută în senzațiile păstrate în interior, se răsfrânge în obiectele din afară, dintre care, cu valoare motivică, este frecvent folosită în roman oglinda: „alerg la

¹⁰¹ Ibidem, p. 295

¹⁰² Ibidem, p. 295

¹⁰³ Ibidem, pp. 242-243

¹⁰⁴ Ibidem, p. 246

¹⁰⁵ Ibidem, p. 262

¹⁰⁶ Ibidem, p. 262

¹⁰⁷ Ibidem, p. 267

oglindă atât de des și întârzii cu jind lângă vitrine.”¹⁰⁸ Tânjește și reface real sau virtual locuri care-i rememorează împreună, simte că este iar strânsă în cercul strâmt al vieții sale de dinainte. Regretă doar iubirea, eventual, pierdută sau și altceva la care sperase să ajungă lângă și prin Petru Arcan: „*Mereu atât de aproape și nereușind, pentru că a reuși înseamnă dragostea lui, pe care i-o tot aștept, așa cum aștept să mă recunoască [...]*”¹⁰⁹; „*mi se părea că nu se poate ca el să nu mă înțeleagă și să nu mă vadă.*”¹¹⁰ Este conștientă că unul există atât și atunci când contează pentru celălalt: „*dar ești doar atât cât te vede celălalt*”¹¹¹

Fără a putea motiva dacă din orgoliu sau din superstiție nu-și dezvăluise colegelor iubirea secretă, Letiția nu poate să nu recunoască în forul ei interior că năzuise la o ascensiune eclatantă, care să le stârnească invidia sau comentariile ironice: „*Am ascuns mereu iubirea mea nefirească și încăpățânată, am știut că trebuie să tac pentru ca fetele să nu-și dea seama că Petru nu mă căuta niciodată. Mi se părea că eu voi intra cândva în altă lume decât a lor...trebuia numai să tac și să mai aștept.*”¹¹² Neînțelegând tăcerea lui Petru, protagonistă își face din așteptare o virtute, convinsă că asta ar fi și pentru ea șansa de a se regăsi și recunoaște, luându-și timpul ca aliat: „*Mi se părea că nu mai aștept nimic odată cu el sau poate că încă îl așteptam, cu totul altfel, odată, cândva, atunci când aveam să fiu , cu adevărat, alta.*”¹¹³ Întâmplarea, mânuită de destin, îi dezvăluie trecutul lui Petru Arcan, iar aceasta va pulveriza nimbul de mister și de superioritate, de zeitate inaccesibilă. Se produce, de fapt, o demistificare. În natura atât de echilibrată și inabordabilă a lui Petru, Letiția descoperă o dramă a unui destin care putea să ia drumul eșecului, așa cum se întâmplase cu unchiul Ion, dar care știuse să profite de oportunități pentru a-și croi o carieră și o poziție de invidiat. Deci, cel pe care credea că-l cunoscuse prin generozitatea intimității era un **altul**. Letiția are revelația că Petru abandonase relația lor pentru că își descoperea într-însa propriul **eu**, că acceptându-i alteritatea, se simțea ca reîntorcându-se într-un trecut pe care-l voia uitat. În relația identitate/alteritate „există și pericolul asimilării unuia de către „celălalt”, cel mai puternic.”¹¹⁴ La un moment dat, se părea că cea dominată era Letiția, dar în fața descoperirii făcute, eroina îl vede neajutorat pe Petru și-i înțelege abandonul, fiind gata să-l

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 267

¹⁰⁹ Adameșteanu, Gabriela, *op. cit.*, p. 280

¹¹⁰ *Ibidem*, p.280

¹¹¹ *Ibidem*, p.280

¹¹² *Ibidem*, p. 301

¹¹³ *Ibidem*, p.300

¹¹⁴ Dehelean, Constantin, „Despre identitate vs. alteritate”, în revista *Arca*, Arad, nr. 4-5-6, 2018

accepte: „Eu eram el, din prima clipă trebuie să-și fi cunoscut în mine gesturile crispate de-atunci, tăcerea învinsă. De-aceea nu mă căutase niciodată și m-așteptase întotdeauna...”¹¹⁵ Părând că înțelege, Letiția se va antrena în activitatea studențească, va fi mai atentă la viața celor din jur pe care-o ignorase sau o tratase superficial. Vechea ei prietenă, Marilena, trecea prin momente dificile în viața sentimentală și ea nu observase: „Eram prietene de atâta timp și nici măcar nu-i văzusem îngrijorarea. Nu vedeam nimic în jur pentru că nu mă gândeam decât la mine? Așa trăisem și lângă unchiul Ion, fără să-l văd, fără să-mi pese, încercasem prea târziu să-l înțeleg și de fapt nu înțelesesem nimic. Viața celorlalți alineca fără s-o zăresc...”¹¹⁶ Mai apar frânturi de speranță, repede înăbușite de o resemnare care se insinuează tot mai adânc (era atât de aproape să reînnoade firul destinului frânt al unchiului Ion, al mamei sale sau al tatălui său? Nici cunoașterea propriei identități, nici relația de alteritate cu altul/alții? – N.n.) : „Am să mă lupt cu golul rotitor al speranței ce-mi va șopti că, încet-încet, am să-i intru, milimetric și neobservat, în viață...Până când, mi-am zis, într-o zi am să mă trezesc în lumea fără durere...Orice s-ar întâmpla până atunci, orașul are s-arate același pentru mult timp și fiecare își va urma prin el pasul știut, fără să se abată dintr-un drum sigur.”¹¹⁷ Dar tocmai când putea să-și pipăie cicatricea de pe suflet, Petru Arcan apare, făcând ceea ce nu făcuse și nu spera să facă: să o caute la cămin. Letiția are revelația că dintr-o dată are o identitate precisă și, mai mult decât atât, se regăsește în cel de lângă ea, cu care e gata să pășească pe un drum în care se vor contopi într-atât viețile lor, încât **unul** va fi **celălalt** și acela se va oglindi în cel de-alături, ca într-o viziune androgenică, așa cum sugerează paragraful final al cărții: „În geamul pe lângă care am trecut am zărit fețele noastre amestecate. Doar o clipă am încercat s-o deslușesc numai pe a mea, dar era prea târziu. Viața lui mi se vărsase pe chip și-l oprise în loc, buzele mi s-au lățit de timp, ca și cearcănele de sub ochii asemănători, ca ai celor care sunt gândiți împreună.”¹¹⁸

În concluzie, analiza construcției personajului prin multiplele radiografierea multiplelor reflectări în esența celorlalți actanți devine cu atât mai relevantă, cu cât observăm natura recurentă a protagonistei în proza literară a Gabrielei Adameșteanu. Oscilând între identitatea personală și cea narativă, între identitate și alteritate, primul proiect romanesc al autoarei urmărește îndeaproape construcția unei identități la limita dintre social și individual. Deși acest discurs nu se articulează pe modelul oglinzilor autobiografice, romanul Gabrielei Adameșteanu rămâne și o parabolă a omului (- femeie) lipsit de individualitate,

¹¹⁵ Adameșteanu, Gabriela, *op. cit.*, p.313

¹¹⁶ *Ibidem*, p.318

¹¹⁷ Adameșteanu, Gabriela, *op. cit.*, pp. 319-320.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 320.

strivit de mecanismele uniformizante ale regimului. Punând deoparte arabescurile descriptive și jocul poetic între prezența și absența al unei individualități a personajului, romanul își menține un acut simț al realității, rămânând o piesă de rezistență a prozei noastre contemporane, în general și a creației Gabrielei Adameșteanu, în particular.

Bibliografie

- Adameșteanu, Gabriela, *Drumul egal al fiecărei zile*, Iași, Editura Polirom, 2015
Aristotel, *Etica nicomahică*, București, Editura Antet Revolution, 2003
Cordoș, Sanda, *Un roman fără vârstă*, postfață la ediția a V-a, 2008
Dehelean, Constantin, *Despre identitate vs. alteritate*, în rev. Arca, Arad, nr. 5-6-7, 2008
Doinaș, Șt. Aug., *Fragmente despre alteritate*, în rev. Secolul 21, București, nr. 1-7, 2012
Doinaș, Șt. Aug., *Eu și ceilalți*, în rev. Secolul 21, București, nr. 1-7, 2012
Holban, Ioan, *Profiluri epice contemporane*, București, Editura Cărtea Românească, 1987
Todorov, Tzvetan, *Noi și ceilalți*, Editura Institut European, Iași, 1999
Tuchilă, Costin, *Epica privirii*, în vol. *Privirea și cadrul*, București, Editura Cărtea Românească, 1988
Ulici, Laurențiu, *Prima verba*, București, Editura Albatros, 1978